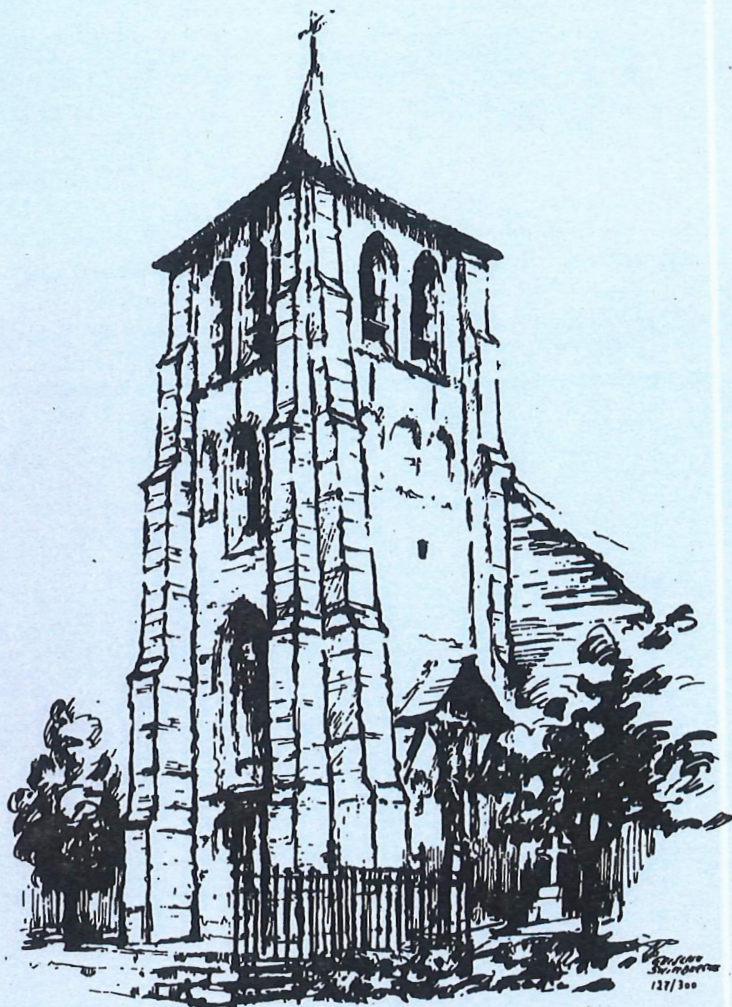

ZILLEGHEM

Verantw. Uitgever: B. Denys, Klapprozenlaan 13, 8210 Loppem-Zedelgem

MAART 1998 - 19de JAARGANG - Nr 1

REDACTIE EN BEHEER

Bertrand Denys
Patrick Arnou
Johan Braet
Géry Cappon
Victor Deceuninck
Filip Demeyer
Jef Depuydt

Klaprozenlaan 13, Loppem
B.J. Lievensstraat 12, Zedelgem
Wantestraat 136, 8310 Assebroek
Patrijzenhoek 9, Zedelgem
Groenestraat 29, Zedelgem
Aartrijkestraat 18, Aartrijke
Eernegemstraat 6, Aartrijke

Lidmaatschap: 250 F

Rek. 001-0771018-41 of 738-1172056-27

Heemkundige Kring "Pastoor Ronse"

Zedelgem

Studies verschenen in "Zilleghem" of uittreksels daarvan, mogen niet gebruikt noch aangehaald worden zonder te verwijzen naar dit tijdschrift en de auteur.

Volledige artikels of belangrijke delen mogen niet overgenomen worden zonder toelating van de auteur.

Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikels.

Verantw. Uitgever: Bertrand Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 LOPPEM

**HET LEEN TER ZAGGEBROEK IN ZEDELGEM
(1325-1795)
en het
Zesde Begin van de Ommeloper uit 1674**

Géry CAPPON

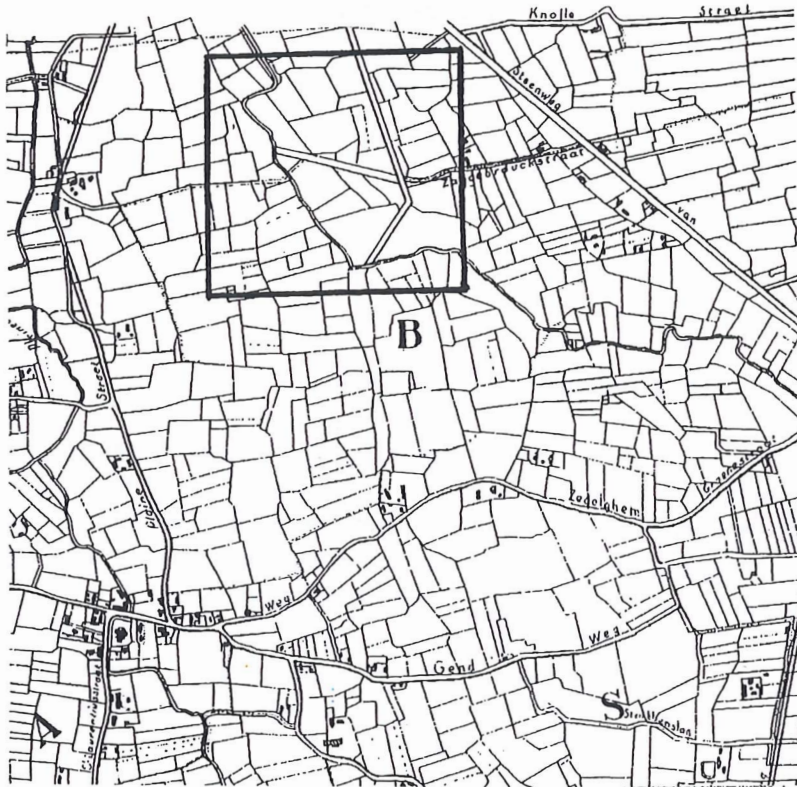
Het leen ter Zaggebroek (1325-1795)

Het leen ter Sagghebroeke was volledig gelegen in de parochie Zedelgem in het Platte Land van het Brugse Vrije. Dit leengoed was rechtstreeks afhankelijk van het Prinselijk Leenhof de Burg van Brugge. Het had een oppervlakte van ongeveer 40 gemeten, waarop een erfelijke rente bezet was van 5 sch 3 p par. Tot dit leen behoorde één manschip dat een grootte had van 7 gemeten. M.a.w. het leen ter Sagghebroucke had een achterleen. De leenhouder hield dit leen *te trauwen* en *te waerhede* en het stond bovendien *ten vollen coope* bij elke eigendomsoverdracht (1). Dit betekende enerzijds dat de leenhouder zijn leenheer (hier de graaf van Vlaanderen) diende bij te staan en anderzijds dat bij verkoop en elke andere overdracht de nieuwe leenhouder gehouden was om de 10de penning te betalen. In die gevallen waar *ten vollen coope* niet gold, was de 20ste penning van toepassing.

SITUERING

Dit leengoed was gelegen aan de huidige Zaggebroekstraat in Zedelgem. De meeste percelen lagen ten zuiden van de Moubeek en

Kaart 1 Situatieschets van de ligging van het leen ter Saghebroucke

grensden aan het Goed ter Loo. Dankzij de heer van Loppem en van den Houtschen, Thomas de Schietere, kan de exacte locatie van dit leen bepaald worden. Hij gaf in 1752 de opdracht aan landmeter Corneel Verhaeghe om al zijn goederen op te meten en ze in kaart te brengen. Op basis van die kaart deden de landmeters M. Lauwers en J. Delbaere dit verhaal over op 30 mei 1790. Enkele jaren later, in 1795, zou de Franse bezetter die feodale institutionele structuren volledig opheffen. Op dat ogenblik bedroeg de opper-

vlakke van het leen 34-1-87. Eén perceeltje, dat hierin niet geïntegreerd was, lag in het Hamersveld en had een oppervlakte van 1-2-24. Het maakte evenwel deel uit van een groter perceel. Het was bovendien in de 18de eeuw vercijsnd en in 1790 viel die cijns op de weduwe Baelenberghe die daar met haar kinderen een woning betrok die opgericht was in de zuidoosthoek van dit perceel(2). Toen landmeter Corneel Verhaeghe in 1752 zijn opmetingen deed, was die woning nog niet opgericht(3).

BESCHRIJVING(4)

Het leen is opgedeeld in negen percelen, waarvan er een niet op de kaart weergegeven is (cijnsgrond: zie hierboven).

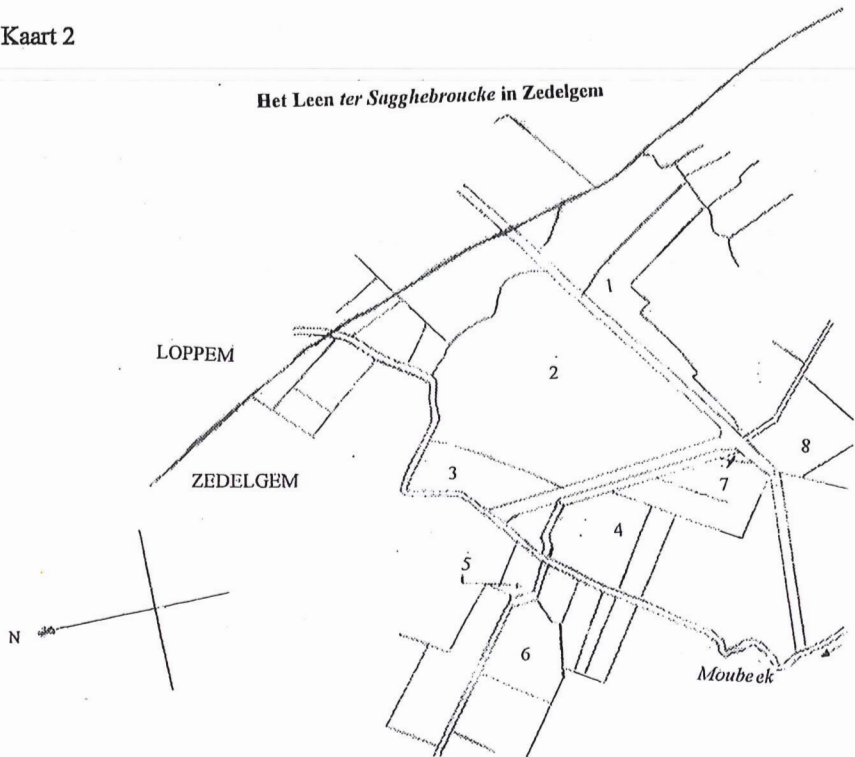
Het eerste perceel (nr. 1 op kaart nr. 1 op pagina 4) heeft een grootte van 4-2-70 en paalt aan het Goed ter Loo en aan de grens Loppem-Zedelgem en strekt zich verder uit met een lange *steert* langs het kasteel ter Loo. De overige delen zijn bos en zaailand die in 1790 verpacht werden aan Pieter Mortier. Hij is trouwens ook gebruiker van alle percelen die niet door de familie de Schietere zelf geëxploiteerd werden.

Het tweede perceel bestaat uit vier partijen zaailand en zeven partijen bos die samen 17-0-0 groot zijn. Aan de westzijde paalt dit perceel aan de brede pijlrechte *Hesschendreve* (=Essendreef) die volledig parallel loopt met het *verwildert Saggebrouckstraetken*.

Het derde perceel is een partij *verwildert bosch* dat als toponiem de *Langen Meirsch* draagt. Aan de overzijde van de Essendreef ligt nog een klein driehoekig perceeltje dat hiermee samengaat. Het geheel heeft een oppervlakte van 3-1-50.

Het vierde perceel, dat door de eigenaar gebruikt wordt, ligt aan de

Kaart 2

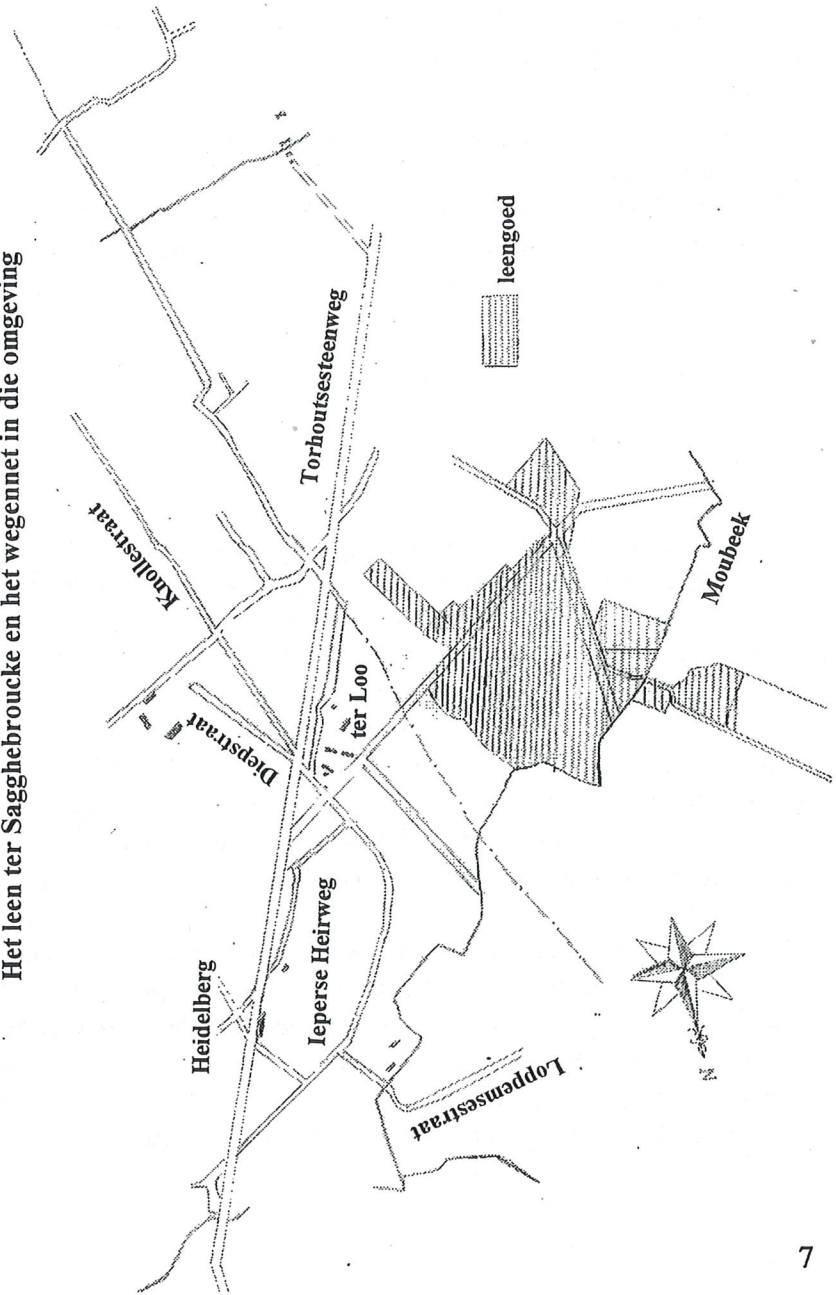
Zaggebroekstraat en is 2-1-89 groot.

Het vijfde perceel meet slechts 0-2-87 en ligt aan de overzijde van de Moubeek.

Het zesde perceel heet de *Leegen Carreman* en is 2-0-57 groot. Het paalt aan de beek, de Zaggebroekstraat en aan de *Hoogen Carreman*.

Het zevende perceel is een driehoekig stukje bos van 192 roeden (ca. 2 800 m²), waarin het zuidelijke deel van de dreef begrepen is.

Het leen ter Sagghebroucke en het wegennet in die omgeving

Het achtste perceel heeft als toponiem de *Dryehouck*. Het ligt aan de zuidkant van het vorige perceel en meet 2-2-33.

Op de kaart met het wegennet wordt de aandacht gevestigd op het tracé van de Loppemsestraat dat in die toestand bleef tot in de late 19de eeuw. Het tweede stuk, vertrekkend van Heidelberg, valt samen met de vroegere Ieperse Heirweg die zelf plaats moest ruimen voor de aanleg van de Torhoutsesteenweg in het midden van de 18de eeuw.

DE LEENHOUDERS

De geschiedenis van het leen *ter Saghebroucke* loopt parallel met die van het leengoed ter Loo. Op elk ogenblik zijn beide lenen in het bezit van dezelfde leenhouders. Hier zal enkel en alleen het leengoed *ter Saghebroucke* behandeld worden. In een afzonderlijke bijdrage kan het Goed ter Loo uitvoerig aan bod komen.

Om de leenhouders te kennen, kan vooral een beroep gedaan worden op de verschillende leenboeken van de Burg van Brugge. Het oudste leenboek bevindt zich in het Algemeen Rijksarchief Brussel in het Archief van de Rekenkamer en dateert van circa 1325(5).

Magdalena de Deckere is volgens een oorkonde van 16 december 1406 de leenhoudster van het leen *Goed te Zegghenbrouc*. De leenmannen, Jan de Meyere en Pieter de Busschere, bevestigen hierbij dat Magdalena de Deckere haar akte van *recipisse* (dit is de aflevering van het ontvangstbewijs) overhandigd heeft. De leenmannen hebben de oorkonde voorzien van hun zegel(6).

In 1435 is het leen *ter Sagghebroucke* in handen van Jehan vander Hofstede (zoon van Fransois). Jonkvrouw Magdalena, de vrouw van Colaert Daut, is zijn opvolgster. Na haar overlijden wordt haar zoon Colaert Daut de nieuwe leenman.(7)

Houdt een leengoedt, groot zynde viertich ghemeten lands, ligghen(de) inde prochie van Zedelghem, zuudoost vander kercke, en(de) es gheheten tHof tSegghebrouc. Staende tvoors(eide) leengoedt te trauwen, te waerheden en(de) teenen vullen cope en(de) vyf scellinghen en(de) drie penninghen paris(sis) aerve- liker renten ende een manscip daer toe behorende van zevens ghemeten lands. (SA Brugge, Oud Archief, nr. 518, folio 161v).

Diezelfde gegevens worden herhaald in het leenregister uit 1468. Enkel de schrijfwijze van de familienaam Daut verandert in Daults, soms ook Dault(8).

Colaert Dault houdt een leen, groot XL ghem(meten) lands, lettelt min of meer, metten huusen ende boomen duer up staen(de), ligghende ende binder prochie van Zedelghem, zuudoost vander kerke, ghenaempt tGoed te Segghenbrouc. Tusschen Jan de Witte land, mersch zynde, ande oosts(yde), voorschr(even) leenhouders land ande wests(yde), metten zuudthende ande strate die men heed de Yperleedt. Met V s.III d. par. erfvelicke rente ende een manscip hier toe beh(oorende). Staende tvoors(eide) leen te vullen coope. (RA Brugge: Burg van Brugge, nr. 64, folio 211v, anno 1468).

Dit is naast de Ommeloper uit 1674 het enige archiefstuk dat verwijst naar een woning aan de oostzijde van de Zaggebroekstraat. Vandaag bevindt de enige hoeve zich aan de westzijde van die weg (hoeve Pante).

Hier dient volledigheidshalve een belangrijk gegeven aangehaald te worden uit het tweedelige en degelijke werk van Rik Opsommer, stadsarchivaris van Ieper. Hij schrijft dat op 9 december 1466 de lenen *ter Zegghebrouc* in Zedelgem en *ter Loo* in Loppem/Zedelgem gezamenlijk verkocht werden voor 1 920 lb par(9).

Het leenregister uit 1501 brengt nieuwe gegevens over o.m. de leenhouders(10). In 1506 wordt het leen *ter Saggebroucke* toegewezen aan Joosincken Dault en in 1540 wordt Copken (=Jacop) Bane, de zoon van Jacop, de nieuwe leenhouder.

Joosincken was de bastaarddochter van Colaert Dault en hierdoor moest hij voorzien in het onderhoud van het kind. Het onderhoudsgeld, tot aan haar huwelijk, werd bepaald op 85 lb vlaams. Hiervoor werden op 29 oktober 1506 twee lenen van Colaert Dault verbannen, waaronder het leen *ter Saggebroucke*(11). Op 23 februari 1507 komt Guy Dault, de broer van Colaert, in het bezit van de lenen, omdat Joosincken Dault op dat ogenblik *deser werelt zonder hoire van hueren lichame* blijft(12). Toch komt het leen naar Jacop Bane jr., omdat hij - alhoewel dit niet expliciet vermeld wordt - huwt met Joosincken Dault. Zij krijgen samen 7 kinderen. In hooimaand 1549 zijn de ouders overleden en laten zij nog vier wezen na.

In 1551 komt het leen *ter Saggebroucke* definitief in handen van de familie de Schietere. Het was Daniël de Schietere die dit leen kocht (13) van de erfgenamen van Jacob Bane jr.(14). Hieraan gingen *by kercghebodt ter hoochmesse tyt inde prochiekercke van Zedelghem* twee aankondigingen vooraf: nl. op 5 en 19 juli 1551(15). In het Fonds de Schietere(16) is die verkoopakte bewaard. Het gaat hier over de voogden die optraden in naam van de vier wezen (Copken, Coolken, Magdaleenken en Babeken), de andere kinderen waren toen reeds gehuwd. Hun ouders hadden meer dan 164 gemeten (ca. 72,5 ha) eigendom, waarvan 45 procent

alloïdale grond. De overige onroerende goederen waren leengoederen.

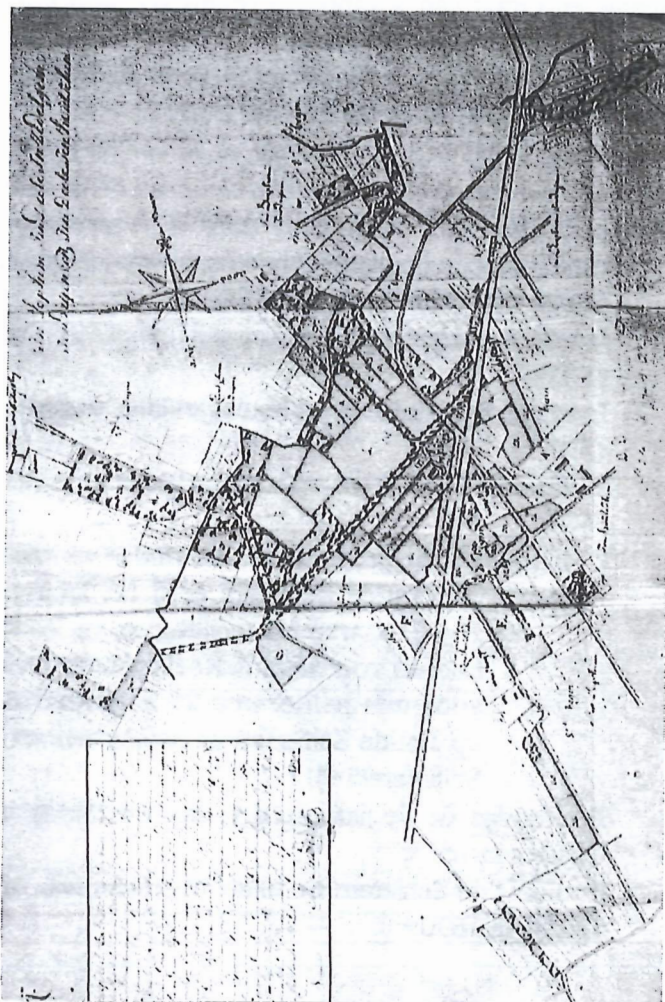
Op 6 juli 1558 ontving Daniël de Schietere zijn octrooi op de aankoop van de leengoederen *ter Loo* en *ter Sagghebroucke* dat door de Rijksse Rekenkamer opgesteld werd in naam van de koning van Spanje en Graaf van Vlaanderen (Filips II). *Je a faict vendre deux fiefs dont je est heritier... appelle le fief de Zegghenbrouck... dont est acheteur Daniël de Schietere pour la somme de quatre livres trois deniers gros et dix huit mites...*(15).

Aangezien vanaf 1551 tot aan het einde van de feodale tijd in 1795 het leen ononderbroken in handen bleef van de familie de Schietere, mag de genealogie, beschreven door A. Vervenne, overgenomen worden. Zij zijn de opeenvolgende eigenaars-leenhouders.

- * Daniël de Schietere vanaf 1551;
- * Jan de Schietere t.g.v. het overlijden van zijn vader Daniël in 1560;
- * Joos de Schietere t.g.v. het overlijden van zijn vader Jan in 1575;
- * Philip de Schietere t.g.v. het overlijden van zijn vader Joos in 1624;
- * Charles de Schietere t.g.v. het overlijden van zijn broer Philip; Charles de Schietere deed het leenverhef op 6 mei 1644, waarbij hij machtiging verleend had aan Jan Letkins voor notaris Roelandts uit Deinze(18). Hiervoor was het leen op 27 augustus 1643 *verstorven* op Jan de Schietere, eveneens een zoon van Joos de Schietere(19).
- * Boudewijn de Schietere t.g.v. het overlijden van zijn vader Charles in 1675;
- * François de Schietere t.g.v. het overlijden van zijn vader Boudewijn in 1690;

- * Philip de Schietere t.g.v. een schenking van zijn oom François in 1745;
- * Thomas de Schietere: zoon van Philip;
- * Charles Albert de Schietere: zoon van Thomas.

Kaart de Schietere

HET ACHTERLEEN

Het enige achterleen van het leen *ter Saghebrouc* had een oppervlakte van 7 gemeten en lag in het Hamersveld. De precieze locatie kan bij gebrek aan gegevens niet bepaald worden. Dit achterleen kwam nooit in het bezit van een ondergeschikte leenman, de leenhouder van *ter Saghebrouck* was ook hier de *possessor*. In de 18de eeuw werd het achterleen wel in cijns gegeven.

Zesde Begin van de Ommeloper(1674) en de kaart van Popp⁽²⁰⁾

Aangezien het leen *ter Saghebrouc* grotendeels in het Zesde Begin van de Ommeloper van Zedelgem gelegen is en er bovendien in oppervlakte een belangrijk deel van uitmaakt, is het aangewezen om hier dit Zesde Begin te behandelen.

Dit Begin omvat slechts 18 artikelen en heeft een totale oppervlakte van 52-2-88, wat overeenstemt met ongeveer 24,5 ha. De taxatiewaarde bedraagt bijna 50 procent (49,43) en ligt dus in de lijn van die Beginnen die reeds eerder in het tijdschrift Zilleghem aan bod kwamen(21).

Bij de reconstructie van de artikelen uit de Zesde Begin, door ze te transponeren op de kaart van P.C. Popp, rijzen enkele moeilijkheden. De beschrijving van de percelen is (zeer) onduidelijk t.g.v. de grillige vormen die die percelen aannemen. Door de aanleg van de Torhoutsesteenweg in het midden van de 18de eeuw, zorgde de toen inmiddels verdwenen Ieperse Heirweg eveneens voor een verwarde situatie. Het derde element, dat de hertekening bemoeilijkt, berust op de contradictorische archiefgegevens: sommige percelen van het leengoed *ter Saghebroucke* die duidelijk op de

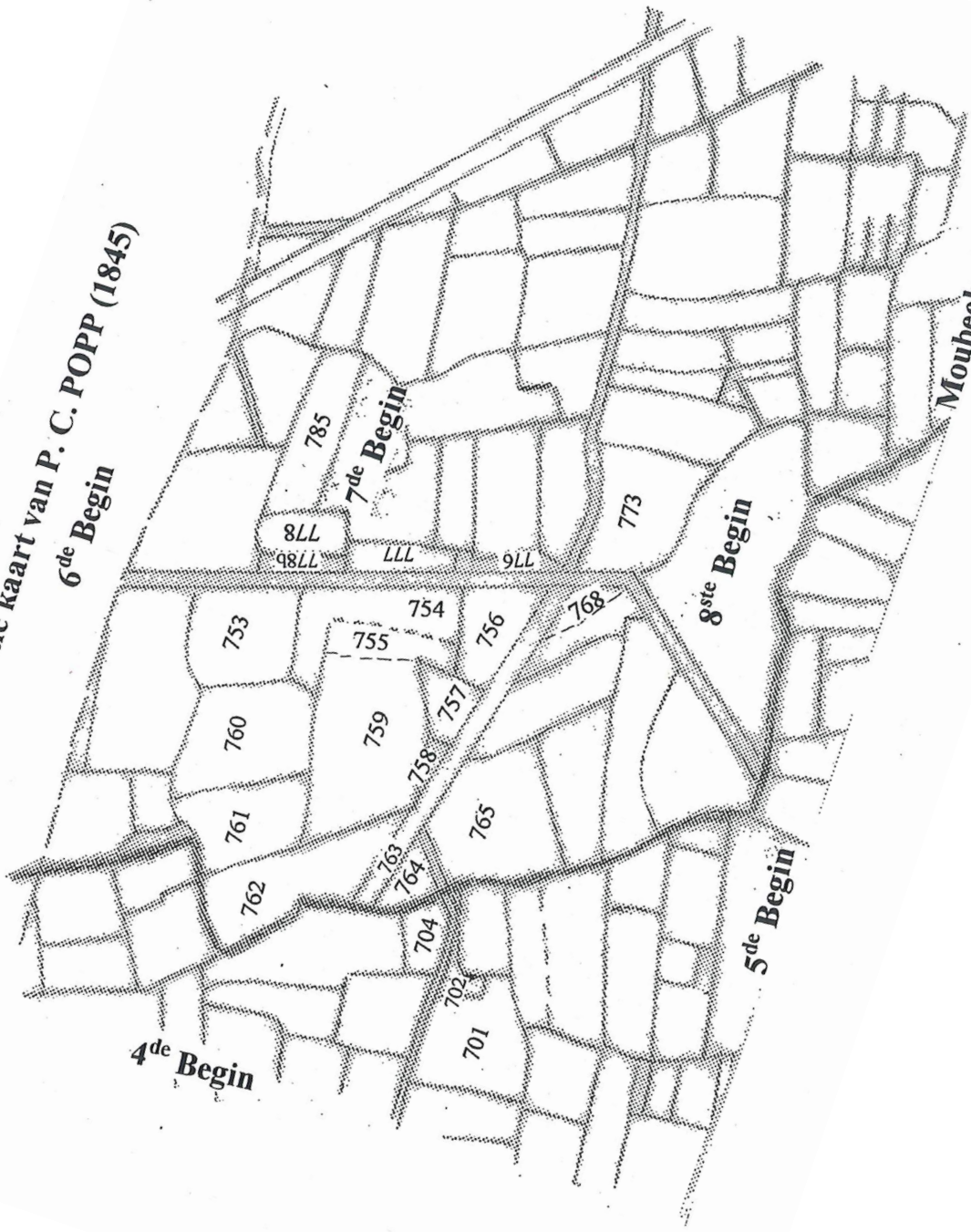
kaarten van de landmeter aangeduid werden en in de bijbehorende legger beschreven zijn, worden in de Ommeloper ten onrechte toegewezen aan Gelein Vanderpoorten i.p.v. aan de familie de Schietere. Er is dus een tegenspraak tussen landmeter Pieter Lust (1674) en de drie landmeters die in opdracht van de heer van Loppem en den Houtschen (1752 en 1790) werkten.

Met die twee eigenaars (de Schietere en Vanderpoorten) zijn de belangrijkste reeds geciteerd. Boudewijn de Schietere bezat 30-0-06 en Geleyn Vanderpoorten 13-1-57. Een hoeve, de enige woning die in dit Begin stond, was eigendom van Gelein Vanderpoorten. Ze werd in 1674 bewoond en uitgebaat door Filip Lievens en lag aan de oostzijde van de huidige Zaggebroekstraat en had als perceelnummers B 791 t.e.m. 793 (zie kaart P.C. Popp).

In dit Begin komen weinig toponiemen voor. In de Ommeloper is er sprake van de Zaggebroekstraat (loopt van noord naar zuid) en van de Loodreef. Die dreef loopt deels van oost naar west en het andere deel van noord naar zuid. Dit laatste stuk is op de kaart van Popp de verbinding tussen de twee onderbroken delen van de Zaggebroekstraat. Ook de landtoponiemen zijn tot twee beperkt: het *Zeggebrouckcken* (in 1674 eigendom van de weduwe Jan Storme) en *den Hil* (1-2-26) dat in 1674 eigendom was van de weduwe Anselm Logghe en van de erfgenamen van Rijkaart Lievens.

In de legger van 1790, die opgesteld werd door de landmeters Lauwers en Delbaere, is er ook sprake van de *Hesschendreve* (= Essendreef). Die dreef kwam overeen met dit deel van de voormelde Loodreef die van noord naar zuid liep. De landtoponiemen zijn de *Langen Meirsch*, de *Steentiens*, de *Leegen Carreman*, de *Hoogen Carreman* en de *Dryehouck* (22).

Kadastrale kaart van P. C. POPP (1845)
6de Begin

4de Begin

5de Begin

7de Begin

8ste Begin

Moubeek

Toponiem	1551	1674	1790	Opp.	Aard	Kadaster 1845
Lange Meirsch	A		nr. 3	3-1-50	bos	B 762
Steentiens			nr. 5	0-2-87	bos	B 704
Leegen Carreman	B		nr. 6	2-0-57	bos	B 701, 702
Hoogen Carreman	B		nr. 7	0-1-92	bos/dreef	B 768 (deel)
Dryehouck	C		nr. 8	2-2-33	land	B 773
Hesschendreve					dreef	B 763
Zeggebroucxken		E		0-1-42	land	?
den Hil	D	F		1-0-00	land	?
				0-2-26	land	?

De *Leegen Carreman* ligt in het Vijfde Begin van de Ommeloper (zie *Zilleghem*, jg. 17(1996), nr 2, p. 72-84). De *Steentiens* liggen in het Vierde Begin van de Ommeloper, waar melding gemaakt wordt van dit toponiem. Het toponiem de *Steentiens* slaat op twee percelen, waarvan één in deze context niet aan bod komt. Het betreft het perceelnummer B705 dat in 1790 eigendom was van jonkheer van Huerne de Puyenbeke. Er is wel sprake van de *Langen Meirsch*. Het betreft de artikelen B 704, 706, 743 en 745 die aansluiten bij het perceel aan de overkant van de Moubeek in het Zevende Begin (B 762).

A: dit toponiem wordt in 1551 ook vermeld

B: dit toponiem, maar zonder adjectieven, wordt in 1551 ook vermeld

C: in 1551 is er sprake van *Bachtenhovene*

D: in 1551 is er sprake van *Witte Bercken*

E: dit toponiem komt voor in de Ommeloper van 1674 (6de Begin, art. 7)

F: dit toponiem komt voor in de Ommeloper van 1674 (6de Begin, art. 17 en 18).

	Kadasternummers (1845)	Begin	Opp. 1790
1	B 776, 777, 778bis, 778, noordelijk deel van 785 en de dreef	6de	4-2-79
2	B 753 t.e.m. 761 + Essendreef (B763)	6de	17-0-00
3	B 762, 764	6de	3-1-50
4	B 765	6de	2-1-98
5	B 704	4de	0-2-87
6	B 701, 702	5de	2-0-57
7	zuidelijk deeltje van B 768	6de	0-1-92
8	B 773	7de	2-2-33

Bronnen en noten:

- 1 RA Brugge: Fonds de Schietere, pak 1. Oorkonde uit 1406, los stuk zonder nummer.
- 2 RA Brugge: Fonds de Schietere, pak 9. *Nieuwe legger van een kasteelgoed en neerhof, genoemd ter Loo* (los stuk zonder nummer).
- 3 RA Brugge: Fonds de Schietere, pak 1. Los stuk zonder nummer.
Het betreft een legger die opgesteld werd in juni 1752 door landmeter Corneel Verhaeghe in opdracht van de eigenaar Thomas de Schietere. M.b.t. die woning, die met zekerheid bestond in 1790, wordt verwezen naar artikel 14 uit die legger. Ten westen en ten zuiden van dit perceel zaailand stonden de hofstedekens van respectievelijk Guillaume Willems en Marijn Pieters.
Leger van een casteelgoed met de landen, bosschen en(de) meirsch en daermede gaende, gestaen ende gelegen binnen de prochien van Lophem en(de) Zedelghem, genaemt het Goet ter Loo, waer onder begrepen syn twee leenen, genaemt het leen ter Loo en(de) het leen te Saggebroucke, competerende Jo^r Thomas de Schietere. Thomas de Schietere had die goederen geërfd van zijn vader Philippe Charles de Schietere.
- 4 RA Brugge: o.c. 2
- 5 DESMEDT J., *Le plus ancien livre du Bourg de Bruges vers 1325 - Tablettes des Flandres. Généalogies Histoire, Héraldique III*, 1950, p. 69-87.
J. De Smedt stelt dat het oudste bewaarde leenregister, dat bewaard wordt in het Algemeen Rijksarchief Brussel, ontstaan is in de periode 1322-1331.
- 6 RA Brugge: Fonds de Schietere, pak 1. Oorkonde uit 1406. Los stuk zonder nummer.

Magdaleene de Deckere houdende es te leene ende in manscepen van onzer gheduchtet heer den Hertoghe van Bourgognen, Grave van Vlaendren, twee leengoederen danof teen leengoed groot es omtrent veertich ghem(eten) lands, ligghe(de) binnen den prochie van Zedelghem en(de) es gheheeten tGoed te Zegghenbrouc... met een manscept den zelve hove toebehooren(de), groot zynde omtrent zeven ghem(eten) lands... In oorconden mynen zeghele hier an ghehanghen den sesthiensten dach van decembre int jaer a(mno) III^czesse.

- 7 S.A. Brugge: Oud Archief nr 518, *Leenboek van de Burg van Brugge* uit 1435, folio 161v. De aanhef van het register luidt als volgt:
'Het hoent dat hier naer volghet es den registre ende verclaers myns geduchts heeren sHertoghen van Bourgonigen, van Lotterike, van Brabant ende van... van zinen manscepen vanden Burch van Brugghe binnen den lande vanden Vryen ende binnen appendanschen vanden Vryen voors(eit). Ghestelt bi capitelen alsoo den leengoeden ghelegghen zyn, dats te wetene den leghere alsooc behoort ende wat dienste dat elc leengoedt staet. Den welcken registre ghemaect was bi van Cuertrike, ontfanghere vande relieven myns voors(eide) gheduchts heeren vanden voors(eide) leengoeden naer den overbringhene ende rapoorteren. Ghedaen int jaer duust vierhondert vuve ende dertich.'
- 8 RA Brugge: Het Leenhof de Burg van Brugge, nr. 64, folio 211v (*Registre vande manscepen: 1468*)
- 9 OPSOMMER R., *Omme dat leengoed es thoochste dinc van der weerelt*, Brussel, 1995, p. 434 (voetnoot 46).
- 10 RA Brugge: Het Leenhof de Burg van Brugge, nr 65 folio 199v. De gegevens in de marge vermelden Colaert Dault, Joosincken Dault en Copken Bane.
- 11 RA Brugge: Het Leenhof de Burg van Brugge, nr. 9 (ferieboek), folio 111r/v (29 oktober 1506).
Colaert Dault kende sculd(ich) zynde ten behouf van Joosincken Dault zynder natuurlich dochter ten onderhoud voordernessen van huwelicke vande selven Joosincken de some van LXXXV vlaems ome de zelve Joosincken wel te (ver)sekerne. So (ver)bant aldaer de zelve Colaert twee leenen ghehouden van dese hove: teenen groot XXIII ghem(eten) en tandere groot XL ghem(eten) lands, ligghe in Lophem.
Niettegenstaende die tekst de parochie Loppem vermeldt, mag met zekerheid aangenomen worden dat het hier gaat om het leen *ter Sagghebroucke*, omdat die archieftekst overeenstemt met de andere geraadpleegde stukken.
- 12 RA Brugge: Het Leenhof de Burg van Brugge, nr. 9 (ferieboek) folio 119v

(23 februari 1507).

- 13 RA Brugge: Het Leenhof de Burg van Brugge, nr. 66 folio 199v.
- 14 VERVENNE A., *Geschiedenis van Loppem*, 1974, p. 69-70.
De auteur schrijft dat Daniël de Schietere het Goed ter Loo op 17 augustus 1551 gekocht heeft van Pauline, Maria, Adriaene, Copken, Coolken, Magdalenen en Babeken Bave. Zij zijn de erfgenamen van Jacop Bave en Josine d'Ault. Hier verschilt de schrijfwijze van de familienamen met mijn bronnen: Bave i.p.v. Bane en d'Ault i.p.v. Dault, maar dit doet niets af van het inhoudelijke aspect. Wel dient te worden aangestipt dat het *Goed ter Loo, ter Saghebroucke en Coudebrouc* allemaal leengoederen zijn en geen alloïdale grond bevatten.
Coudenbrouc was een achterleen van de heerlijkheid Van Praet in Oedelem dat in Zedelgem gelegen was in de omgeving van Zuidwege.
- 15 RA Brugge: Het Leenhof de Burg van Brugge, nr. 14 folio 193r en 195r.
Sondaechs den V^min juillet XV^{CL}I, zo was ghedaen teerste kercghebodt ter hoochmesse tyt inde prochiekercke van Zedelghem...
- 16 RA Brugge: Fonds de Schietere, pak 12, los stuk zonder nummer.
Verkoop van de goederen van Jacop Bane in 1551 door de voogden.
- 17 RA Brugge: Het Leenhof de Burg van Brugge, nr. 82, folio 35r/v-36v.
- 18 o.c., nr. 24, folio 8r.
- 19 o.c., folio 4r/v.
- 20 *Ommeloper van de parochie Zedelgem door landmeter Pieter Lust (1674):* in bezit van de auteur.
- 21 CAPPON G., *Meerdere bijdragen in Zilleghem*. De vorige bijdrage verscheen in jg. 17 (1996) nr. 2, p. 72-84.
- 22 RA Brugge: o.c. nr. 2.

NORBERT EDGARD FONTEYNE, UND IMMER NOCH KEIN ENDE.

Bertrand DENYS

Dat Norbert Edgard Fonteyne van een blijvende literaire belangstelling mag genieten, bewees de aankondiging van **de achtste druk** van 'Kinderjaren' bij de uitgeverij Atlas, in "Café des Arts" van het dagblad De Morgen (donderdag 30 oktober 1997), door de jonge letterkundige en journalist Stefaan Brijs. Een bezoek aan Fonteynes graf op het kerkhof van Veldegem werd over twee bladzijden uitvoerig beschreven.

De uitgeverij zou Fonteynes opus magnum "Kinderjaren" met een inleiding van de bekende dichter Benno Barnard op de markt brengen in het voorjaar 1998. We zijn vooral benieuwd naar de visie van de progressieve Nederlandse artiest op de vooroorlogse zoektocht van Fonteyne naar het geestelijk en materieel kader en klimaat waarin hij opgroeide.

Het artikel in De Morgen was (ten onrechte!) niet erg vleidend voor de manier waarop Zedelgem de nagedachtenis van zijn grote schrijver tot op heden verzorgde en voor het niveau van ons dorpsleven. De Limburgse journalist leek precies verwonderd over het voornamelijk onverstaanbare dialect dat hij in een Veldegems café en op het kerkhof te horen kreeg: "een onverstaanbare taal waarvan de

woorden voor de ene helft worden ingeslikt en voor de andere helft als pruimtabak uitgespuugd...”

Zijn zoektocht op het kerkhof verliep ook al niet vlot: “Hier, zegt de kerkhofwachter en stopt bij het laatste graf in de rij, zijn pantoffels zoeken steun op de grond, zijn handen laten het stuur van zijn fiets niet los”. Als conclusie van zijn artikel, merkt Brijs op dat “af en toe wordt de vraag gesteld of Norbert Edgard Fonteyne een groot schrijver zou zijn geworden. Mij lijkt een antwoord op die vraag overbodig want iemand die na een voortdurende kwelling door het leven op zijn drieëndertigste zo’n oeuvre nalaat, zo iemand is reeds een groot schrijver. En het wordt tijd dat zowel Veldegem als de Vlaamse uitgeverijen wakker worden geschud, zodat er weldra bij de onthulling van een Fonteyne-monument ook het eerste exemplaar van het verzameld werk van Norbert Fonteyne aan zijn kinderen kan worden overhandigd”.

Dat Fonteyne nog altijd meer dan gewone belangstelling geniet, bewijzen de publicaties van onuitgegeven werk die sinds de herdenking te Veldegem in 1988 het licht zagen.

In het historisch kader van Zilleghem past het enige aandacht te schenken aan het historische verhaal “Ko Noomes glorierijke aftocht”.

1989 stond in Frankrijk in het teken van de 200ste verjaardag van de Franse Revolutie. Ook ons land werd in de “Franse Omwenteling” betrokken en ongeveer twintig jaar bezet. Vanaf 1798 werden hier te lande zelfs jonge mannen ingelijfd in het Franse leger: de conscriptie. Loting besliste over de militaire dienst; wie een laag nummer trok, moest soldaat worden. Rijkeluiszoontjes lieten zich tegen betaling vervangen. Deze militaire verordeningen veroorzaakten in onze streken een storm van protest bij de bevolking en vooral bij de conscripts, wat culmineerde in de Boerenkrijg.

In de Rijksarchieven van Brugge en Luik bevinden zich reeksen brieven van Vlamingen en Walen in het Franse leger, tussen 1798 en 1814. De merkwaardigste briefwisseling werd door dr. Jos De Smet in Biekorf⁽¹⁾ en door dr. Jan van Bakel⁽²⁾ in boekvorm uitgegeven. Alle brieven illustreren vooral de grote materiële miserie die onze volksjongens kenden tijdens de Napoleontische veldtochten. In bijna elke brief wordt om geld gesmeekt voor de aanschaf van één of ander kledingstuk of voor voedsel. Vaak laat de briefschrijver blijken dat de soldij weer niet werd uitbetaald of helemaal niet voldoende is. Ook de lange voettochten werden door menig soldaat aangeklaagd. Dikwijls werden de soldatenbrieven door een geletterde kamergenoot geschreven⁽³⁾.

Nieuwe correspondentie van "Vlaamse soldaten in het leger van Napoleon" komt er in het kader van dit artikel niet aan bod. Wel een onuitgegeven, merkwaardig geromanceerde familiegeschiedenis, van de Veldegemse schrijver Norbert Edgard Fonteyne (1904-1938)⁽⁴⁾. Toch geeft het een goed beeld van de lijdensweg die vele Vlaamse jongens tijdens de Napoleontische veldtochten meegeemaakt hebben.

Het verhaal gaat over "Ko Noomes glorierijke aftocht" (de terugtocht van Napoleons leger uit Rusland in 1812). Hierin vertelt Fonteyne het wedervaren van de Oedelemse soldaat Jacobus Franciscuszone Ronse in het keizerlijke leger. Jacobus Ronse (Ko Noome) werd volgens Fonteyne geboren in Koolkerke in 1780. Archiefonderzoek leverde geen enkele verwijzing op naar deze figuur⁽⁵⁾. De schrijver vereert Ko Noome verder met deelneming aan de veldtochten in Spanje (1808), Leipzig (1813), Ulm (1805) en Jena (1806). Hij stierf in Oedelem in 1873. Dat de hoofdfiguur ontsproten is aan de verbeelding van de auteur en alleen het kader van het verhaal als vrij echt mag beschouwd, lijkt mij meer en meer een

zekerheid⁽⁶⁾, niettegenstaande de beweringen van de familie Fonteyne. Toch aarzelen we nog even, vermits de auteur zelf schrijft: "Ik heb dit alles natuurlijk niet van hem zelf, maar wel van mijn vader die hem zeer goed gekend heeft."

De vader van Norbert Fonteyne, August, werd geboren op 13 februari 1861 en stierf op 28 januari 1932. De derde vrouw van Charles Fonteyne, grootvader van de schrijver en steenbakker in Oedelem, was een Ronse en volgens Norbert Fonteyne, de zuster van "Ko Noome". Geen enkel onderzocht archief bewijst echter het bestaan van Jacobus Ronse.

Het verhaal beschrijft uitstekend het wedervaren van een troepje Vlamingen, die na de inneming van Moskou door het Franse leger (14 september 1812), in grote verwarring terugkeren naar het verre Vlaanderen (vanaf 19 oktober 1812). Dankzij de verstandige leiding van hun kapitein Pol (Frans-Vlaming en stevenist, met grote sympathie voor Vlaanderen) bereiken zij, via de Duitse kustlijn en een overtocht met een vissersboot voorbij Helgoland, het kuststadje Heist. Op zee sneuvelt hun kapitein en in Heist wordt hij met de nodige eer begraven.

Het ruwe karakter en gedrag van de Vlaamse soldaten worden door Fonteyne sterk in de verf gezet. Net als in de vroeger gepubliceerde soldatenbrieven, maken wij hier kennis met hun vechtersgaven en drinktalenten. Als goede zielen in ruwe bolsters, gedreven door de leuze "wij moeten terug naar moeder", trekken zij op hun terugtocht duchtig hun plan.

Over de veldslag en de nederlaag van Napoleon tegen de zesde coalitie van Rusland, Engeland en Zweden in 1812, vernemen we in het verhaal niets. Het terugtrekkende groepje Vlaamse soldaten

wordt ook niet meer betrokken in de veldslagen van Lützen en Bautzen (1-22 mei 1813) waarbij Napoleon de Russen en de Pruisen versloeg. Het gebeuren situeert zich in de winter 1812-1813, vóór Pruisen op 3 februari 1813 aan Napoleon de oorlog verklaarde.

Een realistische indruk van de ontmoediging en de verslagenheid bij de Vlaamse jonge militairen, na de nederlaag in Rusland, krijgen we in een brief van Petrus Neyrinck uit Wakken (verschenen in Biekerf 41, 1935)⁽⁷⁾: *“Ik en kan (niet) laeten van te schryven den droeven stadt dar ik in ben, want wij moeten nar Russen lant vertrekken... In Ruessenlant dar zij zoo vel menschen gbleven dat er nog hent nog grondt in en is en als wij dar moeten gan wij gan ook naar den velschbaunk (=vleesbank)... en ik verzoeke beminden vader, zeker voor den latsen ker van mij thin kroonen gelt op te zenden als het mogelijk is, want wij moeten nar ons huys schrijven om gelt zeggen de groote om ons klederen te koopen en die het niet en het, werden in het kot gesteken...”*

Bij Fonteyne krijgen we eerder een lof op de Vlaamse plantrekkerij en het brute geweld: “Tot dan toe hadden de jongens zowat verloren gezeten met hun Vlaams tussenin de Franse regimenten, vreemden, verachten en verschopten, assepoesters van de compagnie. Nu echter de regimenten uiteen vielen, gingen ze samen hokken en werden opeens zelfbewust en zo kon je daar een legertje zien dat Europa doorgetrokken was, vloekend en vechtend, plunderend en brutaal, zoiets als een eeuwige bakkelei van een zondags Vlaanderen met drinken en vechten.”

Ook in Fonteynes relaas wordt de slechte bevoorrading van Napoleons leger aangehaald: “Wie bij het leger bleef moest heel wat dagen zijn riem toehalen en in de koude zitten, daar in dat duivels-

land zonder wegen, zonder eten noch brandstof..."

Merkwaardig is ook de vermelding van Napoleons terugkeer naar Frankrijk, via Dresden, na het oversteken van de Beresina. "In de eerste dagen dat we zo op tocht waren, liepen we eens boven op de keizer. (...) De keizer verliet het stadje. (...) Hij keek even uit zijn raampje, geelgroen van de gal, en geenszins in zijn schik..." De kapitein (Pol) dacht er op een bepaald moment ernstig aan de keizer uit te schakelen: "Heb je gezien hoe weinig man er bij de keizer waren? Zouden we ze durven aangaan, we zijn met meer dan het dubbele." (...) "We moeten Napoleon kunnen pakken. Hij droomde daar echt van. Napoleon pakken en we stoppen hem hier ergens in de grond...(.) en daarmee verlossen we werkelijk de wereld en vooral mijn streek, van een tyran."

Met dit verhaal willen wij aandacht vragen voor het verschrikkelijke drama dat onze Vlaamse jongens in Napoleons leger beleefden. Ook voor zijn schrijver, N.E. Fonteyne (Oedelem 13.12.1904 / Veldegem 7.6.1938), voor wie de laatste jaren meer en meer belangstelling lijkt te bestaan.

In 1986 verschenen de nooit eerder gepubliceerde "Sprookjes van Spijt"⁽⁸⁾ met een opgepoetste en aangevulde levensschets van de schrijver, door Fernand Bonneure. In november 1988, herdacht de Veldegemse dorpsgemeenschap het vijftigjarig overlijden van zijn onderwijzer-literator. Naar aanleiding hiervan werd door de Gemeentelijke Culturele Raad van Zedelgem het nooit eerder verschenen verhaal "Het Kerstlied"⁽⁹⁾ uitgegeven. Het bevestigt Fonteynes literaire talent, maar ook zijn interesse voor de (streek)-geschiedenis, in casu het ontstaan van een dorp in het veld (Veldegem?). Een tentoonstelling belichtte Fonteynes literaire activiteiten, maar ook zijn brede interesse voor wetenschappen als taalkun-

de, dialectologie, volkskunde, geschiedenis en heemkunde. Al deze herdenkingsactiviteiten konden slechts plaats hebben dank zij de medewerking van Edgard Fonteyne, zoon van de schrijver, die het rijke archief van zijn vader ter beschikking stelde⁽¹⁰⁾. Naast de vele uitgegeven en onuitgegeven literaire handschriften⁽¹¹⁾, bevat het archief ook talrijke niet-literaire documenten. In het kader van dit artikel waren vooral de historische notities van belang.

In "La Martinière" (1991) krijgt de aantrekkelijke dochter van de actieve boer Stevens, kennis met Juul, onwettige zoon van de luie boer Kobbe. Heel het (West-Vlaamse) dorp roddelt over deze belaste en beladen relatie. Emma zet echter door en overtuigt haar Juul om naar Frankrijk te gaan werken. Maar hij verricht er nauwelijks iets en raakt aan de drank. Hij berooft en vermoordt een oud vrouwtje en wordt opgepakt en veroordeeld tot 20 jaar dwangarbeid. Met enkele andere boeven wordt Juul naar Cayenne verbannen aan boord van het schip "La Martinière". Emma verneemt dit drama en trekt naar La Rochelle waar ze haar Juul nog net uit haar gezicht en uit haar leven ziet verdwijnen.

Fonteyne moet die schrijnende sociale toestanden in onze streek op het einde van de negentiende eeuw nog horen beschrijven hebben. Hij vertelt over de armoede bij de keuterboeren die hun bijverdienste in het weven hadden verloren, over de pendelaars die dagelijks naar de Borinage trokken en over de voor een levensminimum vechtende zandstreekboertjes...

Totaal anders is "De late lente van Mijnheer Quisthoudt" (1992). Twee oudere zussen van René Quisthoudt krijgen het familiebedrijf en company in handen, waarin René slechts een marionettenrol te vervullen krijgt. Het vervelende kantoorleven in het dode Brugge van rond de eeuwwisseling en de ontbering van amoureuze en seksuele geneugten, bepalen het leven van René, tot een onver-

wachte lente zijn leven komt veranderen als hij 42 jaar is: op een schaatstocht naar Sluis merkt hij een aantrekkelijke vrouw op en volgt ze... Gezond vitalisme wordt hier door de auteur tegenover de bloedloze, afstompende, geestdodende, burgerlijke cultuur van voor de Eerste Wereldoorlog.

In de gemeenteschool van Veldegem, waar hij onderwijzer was, wilde Norbert Fonteyne een historisch schoolmuseum inrichten. In een brief van 22.11.1936 aan zijn collega en oud-studiemakker (normaalschool Torhout 1919-1923) Denis Vanhecke uit Oostekloo, vraagt hij "een stuk perkament voor mijn "schoolmuzeum"⁽¹²⁾

Zeven dagen voor zijn overlijden op 7 juni 1938, ontving Norbert Fonteyne van de "Dienst der bewaring van de verdedigingswerken en oorlogsoorden 1914-1918" een lijst met "oorlogsoorden" die tegen schooltarief bezocht konden worden⁽¹³⁾. Voor enkele klassen van de Veldegemse gemeenteschool was hij een schoolreis naar de frontstreek aan het voorbereiden. Zijn directeur was niet enthousiast. Fonteyne beet zich vast in het project. Op 7 juni 1938 begaf zijn hart. De zieke onderwijzer had die dag het bericht over de afgelaste schoolreis van zijn schoolhoofd ontvangen. Ten gevolge van een hartklepverlamming overleed hij in zijn huis "Zonneleen", aan de huidige St.-Corneliusstraat in Veldegem.

Ook voor het oude "Vlaanderen in Frankrijk" betoonde Fonteyne grote interesse. Die liefde dankte hij in één van zijn notities aan "de pastoor van Wingene die mijn grootoom van armoede naar Frankrijk joeg". Norbert Fonteyne bracht er ettelijke malen zijn vakantie door en hoorde daar "de zondag in 't prachtige Veurne-Ambachts prediken door de oude pastoors die deze streek hebben Vlaams gehouden"⁽¹⁴⁾.

In zijn meesterwerk "Kinderjaren"⁽¹⁵⁾ laat Fonteyne niet na voortdurend zijn speurtocht "A la recherche du temps perdu" historisch te omkaderen en te funderen. In zijn ouderlijke woning "was er een muurkast vol vergeelde bundels familiepapieren en titels waar zegels van de oude baronie aan bengelden, en waar we, geboeid door een opvallend woord, in snuffelden zonder begrijpen; een hele brok kleingeschiedenis van het dorp, zo met die namen van de vroegere geburen, of van de bedienden uit de Oostenrijkse of Hollandse tijd..." (blz. 8). In het Oedelem van zijn kinderjaren, ging hij spelen in de oude vijverresten van deze streek die op de kaarten van Sanderus nog drie, vier meertjes telt" (blz. 9). In de geboortestreek "sprak alles ons van de zee" (blz. 15). "En ook 's nachts beheerste Brugge de streek met haar grote lichtklad tegen het wolkendek" (...) En we ontmoetten het (=Brugge) op elke bladzijde van onze schoolgeschiedenis, wat op den duur die geschiedenis een beetje tot onze eigendom maakte en wat wellicht een der oorzaken is van ons West-Vlaams particularisme" (blz. 18). Oedelem leerde hem de geschiedenis "met de luttele dingen die het ons kon aanbieden" (blz. 19). Vreemde landen lieten hem koud, "maar dit gebied hunker ik te kennen, over alle scheidingen en grenzen..." (blz. 21).

Bij de jaarwisseling 1937-1938 werd in Veldegem een Davidsfondsafdeling gesticht en Norbert Fonteyne werd de eerste ondervoorzitter. Maar na enkele maanden al schreef hij zijn ontslagbrief: "Ik beschouw mijn letterkundige arbeid als mijn levenswerk en laat me er door niets van verstrooien. Dit bestuurschap haalt me wat al te veel armzalige dorpskommer op den hals die aan mij hindert"⁽¹⁶⁾. Voor het Davidsfonds bracht hij nochtans in verscheidene Westvlaamse afdelingen voordrachten van historische aard. Op 5 januari 1937 aanvaardde nationaal DF-secretaris E. Amter, Norbert Fonteyne als officieel voordrachtgever. Eén van Fonteynes onderwerpen was "De

Vlamingen, een volk van de zee" (17).

Ook over de geschiedenis en de rijkdom van onze taal hield hij spreekbeurten. In zijn taalstudie maakte hij gebruik van wetenschappelijke disciplines als taalvergelijking, naamkunde, etymologie, toponymie.... Hiervoor verzamelde hij levend taalmateriaal. Op een bepaald moment rijpte zelfs het plan een idioticon samen te stellen.

Uitgeverij De Sikkel zocht Norbert Fonteyne aan een "Geschiedenis van Vlaanderen" te schrijven. In het Fonteyne-archief steekt het ontwerp hiervan.

Ook over de geschiedenisdidactiek moet hij meer dan gewone ideeën hebben gehad. Op 1 september 1937 schreef uitgever Eugeen De Bock: "Zou ik nog eens met klem mogen aandringen dat gij een handleiding voor den onderwijzer zoudt maken voor het locale geschiedenis- en aardrijkskunde-onderwijs bvb. voor de beide Vlaanderens... Ook aan dr. Van Roosbroeck zou ik uw werk kunnen voorleggen en hem eventueel vragen een paar woorden als inleiding te schrijven..." (18).

In een schriftelijke reactie op een artikel over de H. Bloedprocessie en over 1302, van Floris Prims in De Standaard van 11 juli 1933 en in de Dagklapper van De Standaard van H. Bloeddag 1934 (3 mei), beschouwt Fonteyne zichzelf als "geen historicus". Toch verwijt hij de bekende geschiedkundige Prims van "particularistische beschouwen van de geschiedenis". Prims had 1302 afgedaan als "een dynastieke strijd tussen Dampierres en Avesnes en van louter lokaal belang" (19).

Over het ontstaan en de traditie van de H. Bloedprocessie

ontwikkelde Fonteyne een heel grondig uitgewerkte theorie⁽²⁰⁾. In een andere notitie beschrijft de auteur de affaire E.H. Ludovicus Vanhaecke-J.K. Huysmans⁽²¹⁾. Over de Sint-Maartenstraditie in Loppem schreef hij: "Lophem, waar Sinte Maartens dorpspatroon is, is het eenige dorp van het gewest waar de kinderen zingend van deur tot deur gaan om appelen en fruit"⁽²²⁾.

Vaak noteerde Fonteyne zijn invallen of vondsten op papiersnippers, afkomstig van manuscripten van zijn romans. Alles werd direct met de schrijfmachine op papier gezet. Het grote aantal tik- en spellingsfouten maakt het lezen van deze teksten nu dan ook bijzonder moeilijk. Het handschrift is vaak onleesbaar! In de jaren 1936-1938 heeft Norbert Fonteyne zich met een verschrikkelijk tempo te pletter gewerkt. De bewijzen hiervan steken in het archief.

Met de publicatie van het verhaal over Ko Noome wilden wij op de eerste plaats een hulde brengen aan die talrijke eenvoudige Vlaamse jongens die vielen voor het Franse keizerrijk of getekend terugkeerden van één of ander Europees slagveld.

De nieuwe en aanvullende aantekeningen over werk en leven van de Oedelems-Veldegemse schrijver Norbert Edgard Fonteyne, willen vooral zijn veelzijdigheid in het daglicht zetten. Mocht de auteur met het verhaal over de conscrit Ko Noome een vonk van nieuwsgierigheid hebben losgeslagen en aanzetten tot verder exploreren van zijn werk!

B. Denys

Bronnen en noten:

1. Voor een overzicht van de in Biekorf geplubliceerde "Vlaamse soldatenbrieven uit de Napoleontische tijd" door dr. J. De Smet: zie ook het artikel van W. Minne in Biekorf 1979, blz. 311.
2. Dr. Jan VAN BAKEL, Vlaamse soldatenbrieven uit de Napoleontische tijd, (Brugge, Nijmegen, 1977). Voor een bespreking van dit werk: zie voetnoot 1.
3. In het boek van dr. Van Bakel wordt een brief van Petrus Daeze uit Otegem afgedrukt. Deze brief werd op 29 juni 1809 in Straatsburg geschreven door Joannes Ronse, afkomstig van Oedelem. Is dit misschien de Ronse van Norbert Fonteynes verhaal? Ook over deze figuur vonden we geen gegevens!
4. Norbert Edgard Fonteyne: geb. in Oedelem op 13.12.1904; overleden in Veldegem op 7.6.1938. Onderwijzer (normaalschool Torhout 1919-1923) aan de gemeenteschool van Veldegem (1923-1938). Debuteerde met poëzie in Pogen (1923)(het tijdschrift van Wies Moens). Voornaamste werk: De een en twintigste Vlaamse Kop (over Leo de Geeter; 1935), Hoe de Vlamingen te laat kwamen (1937), Pension Vivès (1936), Polder (1937) en Kinderjaren (1939, postuum). Over N.E. Fonteyne: zie Bertrand DENYS: "N.E. Fonteyne, een vergeten schrijver?", in Zilleghem, 3de jrg., 1982, blz. 43-59, in Zilleghem, 10de jrg. 1989, blz. 26-30. Fernand Bonneure: Nawoord in "Sprookjes van Spijt", Hadewijch, Schoten, 1986. Prof. dr. Ada Deprez: Nawoord bij "Kinderjaren", Orbis en Orion, Beveren, 1981.
5. Met dank voor de medewerking aan Jozef Ghysaert (+) en Jozef Cornette.
6. Wij toetsten Fonteynes historische vermeldingen en het kader waarin het verhaal zich afspeelt, aan de historische studies van K.C. Peeters "Soldaten van Napoleon", Ontwikkeling, Antwerpen, 1955, en van dr. Jos De Smet: "Westvlaamse soldaten in de legers van de Franse Republiek en van Napoleon I", in Brugs Ommeland, 1973, blz. 67-82.
7. Biekorf, 1935, blz. 187-254.
8. N.E. FONTEYNE: "Sprookjes van Spijt", Hadewijch, Schoten, 1986, met een levensschets van de auteur door Fernand Bonneure en illustraties van Fohan.
9. N.E.FONTEYNE: "Het Kerstlied", Gem. Cult. Raad van Zedelgem, 1988, met een verantwoording van de uitgave door Bertrand Denys.
10. Sinds de jaren vijftig was het archief van Norbert Fonteyne in bruikleen bij de schrijver van de eerste licentiaatsverhandeling over Fonteyne. Door toedoen van Edgard Fonteyne, zoon van de schrijver en woonachtig in Oostduinkerke, is de literaire nalatenschap weer in het bezit van de familie. Graag dank voor

het openstellen van dit archief, voor studie van leven en werk van Norbert Fonteyne.

11. Norbert Edgard FONTEYNE: "La Martinière", Willemsfonds, Avelgem, 1991. Illustraties van Hervé Martijn en een inleiding van Fernand Bonneure. Norbert Edgard FONTEYNE: "De late lente van mijnheer Quisthoudt", BVBA Flandria Nostra, Zedelgem, 1992. Illustraties van Fohan (Hans Fonteyne) en een inleiding van Hans Redee.
12. Archief Norbert Fonteyne, Oostduinkerke.
13. ibidem
14. ibidem
15. N.E. FONTEYNE: "Kinderjaren", Heideland, Hasselt, 1965 (Vlaamse pocket nr. 151).
16. Archief Norbert Fonteyne, Oostduinkerke.
17. ibidem.
18. ibidem
19. ibidem
20. ibidem
21. ibidem
22. ibidem.

Ko Noomes glorierijke aftocht

Norbert Edgard FONTEYNE

Jacobus Franciscuszone Ronse werd geboren in Coolkerke in 1780. Hij streed in Spanje, Leipzig, Ulm, Jena en overleed in de gezegende ouderdom van 93 jaar.

Ik heb dit alles natuurlijk niet van hem zelf, maar wel van mijn vader die hem zeer goed gekend heeft. KO NOOME stierf toen

vader 15 jaar oud was.

Hij was een grote man, zoals al de Ronses, met brede, goedgeschoren kop en met hoog dichtgeknoopte kleren, die hem iets stijfs en deftigs gaven, zodat het scheen of hij in uniform liep. Dit was zo een onaflegbaar voorkomen na een soldatendienst van vijftien jaar. Hij ging een beetje met stuikvoetjes, maar dit kwam doordat er tenen ontbraken. Zijn kleine tenen, die stonden er, gek genoeg, nog dom en dwaas aan, de andere grote had hij in Rusland gelaten waar ze bevroren waren en afgezet!

In zijn leven heeft hij, ongehuwd, immer bij zijn zuster, mijn grootmoeder ingebleven, waar hij met een pensioentje en een erfenisje en wat huishulp, zo een soort half heertje was in de ogen van het dorp, dat dagelijks zijn afgemeten wandeling maakte door de bossen en de velden, waar geen ontij hem kon van afhouden zodat het dorp zei: "Het is geen weer om een hond door te jagen, buiten Ko Noome...".

In "De Drie Klokken" haalde hij elke dag zijn vier druppeltjes, 's morgens en 's avonds. Toen hij stierf, zei hij alleen: "Ik ga sterven, ik voel me zo moe en het is vijfenveertig jaar geleden dat ik een valing gehad heb, en nu ga ik maar, alleen, nevens De Drie Klokken".

Was het kermis en deed de overgekomen familie haar ommeegang door de herbergen, in gezelschap van Ko Noome en grootvader en ze wilden hier of ginds binnengaan, dan bleef de laatste keus aan Ko Noome, die immer besliste: "Zie, we gaan naar daar, daar zijn jonge meiskens!" Ook nog toen hij drieënnegentig jaar was! "Daar smaken de druppels het best!"

Over Rusland sprak hij zelden! Vroeg men hem ooit naar Napoleon of naar zijn veldtochten, dan scheepte hij je kort en verveeld af. "Kijk, jongen, in Spanje, daar ben ik van een heel jaar in geen herberg binnen geweest, want daar staken ze je zo maar om een straathoek neer. En in Rusland, daar heb ik vanzeven, van pure dorst, de gesmolten sneeuw gedronken uit de paardesporen waar ze gezeikt hadden!" En daarmee kon je gaan.

Maar sommige dagen, in de lange winteravonden, wanneer het hele gezin om de kachel zat en er een gemoedelijke huiselijkheid neerstreek, dan kwam hij een zeldzame keer los en vertelde hij in één trek tot midden in de nacht! En zo heeft mijn vader vernomen wat ik hierna ga neerschrijven, en dit was geen praal of leugen. Elke keer dat hij het verhaalde, was het gelijk, nooit veranderde er een jota aan de feiten of de omstandigheden. Fantasie was hem zeer vreemd in zijn dor en rustig leven en zeker, zo het een leugen was die hij verhaalde, was het één sinds een halve eeuw van buiten geleerde leugen, want grootmoeder vertelde dat ze hem ook zo had horen verhalen de eerste winter dat hij weer thuis was.

In ons regiment waren we zo met een twintig Vlamingen, in andere meer. Van zodra de aftocht begon, hielden de Vlamingen saam; van zo de wanorde er was en de regimenten uiteen vielen en de strooptochten aanvingen, vonden we elkander. De eerste groep waarop we liepen en die zich bij ons aansloot, was een grote bende, bont van alle soort, die gearmd door de straten van Moskou liepen en zongen van: "de patriot", in puur klinkend Vlaams. Van zo wij die hoorden, zijn we er heen gelopen en hebben meegezongen. Een andere groep vonden we zo: we komen door de straat en daar zijn ze bezig met een herberg stuk te slaan, daar is een geloop en een getier en de wacht komt op, en als we vlak voor de herberg zijn, komen daar een deel Fransen buitengegoid tot midden de straat

en een stem achter die krijt in het pure Veurneambachts: "E kunt straatstenen fretten, 'n hedde nie enoeg, freet straatsten". Intussen trok de wacht binnen en dan zijn we hen achterna gegaan, hebben de wacht bij de andere Fransen gegooid en zijn maar samen afgetrokken.

De rest vonden we als we al een heel eind van Moskou af waren, op een verschrikkelijke avond dat je geen hand voor je ogen zag van de sneeuwjacht en dat we bij elke stap tegen doodgevroren soldaten aanstootten, zo een donker hoopje onder de sneeuw, en eerst moesten we er over zijn, tegen de wind in, vooraleer we aan de onbedekte zijde konden zien dat we tegen een mens hadden geschopt.

De hele streek was platgebrand. Nergens een huis of een bos zo ver je kijken kon en toen het heel donker was en we zelf bijna vielen, kwamen we, een eind van de weg af, bij een groot herenhof, waarin elke plaats stampvol gelopen was, zodat het er warm was van de adems en 't volk. Toen we daar binnenstropelden en in de duisternis over de voeten vielen, toen werd er daar gevloekt en getierd in het puurste Vlaams. De hele schuur stak vol met niets dan Vlamingen! Die hadden ze eenvoudig bezet en al wie er aan vreemden durfde binnenkomen, werd ongenadig weer buitengewalst.

Van dan af zijn we samengebleven. Tot dan toe hadden de jongens zowat verloren gezeten met hun Vlaams tussenin de Franse regimenten, vreemden, verachten en verschopten, assepoesters van de compagnie. Nu echter de regimenten uiteen vielen, gingen ze samen hokken en werden opeens zelfbewust en zo kon je daar een legertje zien dat Europa doorgetrokken was, vloekend, vechtend, plunderend en brutaal, zoiets als een eeuwige bakkelei van een

zondags Vlaanderen met drinken en vechten. een gevaarlijk legertje dat zijn eigen weg maar zocht en op zichzelf rekende om uit die hel te komen.

Van ons dorp waren we met achten, van Sijsle met elven, van Beernem met negen, van Zedelgem met zes, van Frans-Vlaanderen met een goeie twintig en uit de Kempen, het Waasland en Brabant, waren er ook. Een legertje dat tot driehonderd man gegaan is. Loppem was hoogst vertegenwoordigd met vijftien man. We waren zo met een zestig uit West-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen die samen hielden. Het was de honger en de slechte bevoorrading die de overigen aanbracht. Wie hij het leger bleef moest heel wat dagen zijn riem toehalen en in de koude zitten, daar in dat duivelsland zonder wegen, zonder eten noch brandstof, dat helemaal was leeggelopen. Toen liepen de Vlamingen maar op eigen bevoorrading uit en toen die onze groep ontdekten, sloten ze zich maar bij ons aan, en voortaan bevoorraadden we onszelf en lieten de rest honger lijden. We waren zo een voorhoede van het leger, maar een zorgzame voorhoede die rustig alles voor zich opeiste en hield.

Van de eerste dag hadden we onze aanvoerder, de kapitein, mijn oude maat. We waren even lang in het regiment en hadden immer samen gehouden.

Toen hij zo die Vlamingen zag samen troppelen, toen zei hij: "Die jongens moeten naar moeder terug! en toen heeft hij voor die aftocht een leger op zichzelf gevormd, legerstaf en legerdienst, alles samen op zich genomen, gezorgd voor de weg en de bevoorrading, fouragier geweest, kapitein en luitenant, wachtsoldaat en rondeman, heeft van die hele aftocht zo weinig gerust, zo weinig aan zichzelf gedacht! Niemand kwam in het

legertje of hij herkende het gezag van de kapitein, iedereen gaf zich voor die gast! Een kerel van nog een kop groter dan ikzelf! en breed geschouderd in verhouding. Menigmaal heb ik hem zo, om een wedding, een paard van de grond zien heffen. Eens, toen de Fransen uit het zuiden hem treiterden en hij zeker was dat de wacht hem, van zo hij roerde, in 't ongelijk zou stellen en hij dus met gebonden handen stond, heb ik hem eens een tafel zien opnemen met een poot, en zo wit van woede, maar bedwongen en stram, door de zaal zien lopen, en voor elke Fransman zien stilhouden. Vooraleer hij rond was, was hij alleen met ons nog over.

En eens toen ze een duts van een jongen treiterden, een gastje uit het Gentse, en dat kon hij niet zien, toen trok hij een paar Fransen met hun halskraag naar buiten langs de grond, al lopend, zodat ze niet opkonden en ze van boven tot onder vol slijk hingen. Nu haalde hem natuurlijk de wacht, twee man sterk, en moest hij in het prison. Hij zette zich daar op de tafelkant en zei: "Kijk, ik ga mee, maar ik wil een lijfwacht. Alleen een lijfwacht lijkt een generaal!" De twee wilden hem grijpen, maar ze konden hem niet beroeren, hij was als een boom. En toen kwamen er een paar man bij en trachtten met geweld. Hij schudde zich echter zodat ze rondom vielen als de mussen. Daarop kwamen er zes man en hij ging in hun midden, ongeboeid, mee naar 't prison.

Kijk, dat was nu eens een vent. Van die kerel heb ik toen gehouden. Hij was een geleerde man, een boerenzoon uit Meteren bij Hazebroek en hij had een oom pastoor en hij zou er ook voor leren. Omdat ze in Frankrijk weggejaagd waren is hij toen op seminarie geweest ergens in Holland en juist voor hij zijn orden zou krijgen, kwam daar op zekere dag de oom binnengevallen: "Kom, jongen, scheid ermee uit, wacht nu maar van pastoor worden! We gaan ergens naar Duitsland moeten gaan nu. Daar, met dat

concordaat is het niet juist!” En zo, hij, die naar zijn ooms wil, pastoor werd, werd nu stevenist.

Maar toen moest hij naar het leger. Ze hebben hem eerst verborgen in een hol bij de overbuur, in een dubbele zolderruimte. “Maar daar ging ik kapot”, zei hij. En zo kwam hij terzelfdertijd als ik in ons regiment. Sedertdien zijn we niet meer uiteen gegaan.

Als wij de zondag naar de herbergen gingen, dan zat hij in het kwartier en schreef brieven voor het hele regiment, voor alle Vlamingen, want we waren met niet meer dan zo’n vijf die schrijven konden. Naar de kerk ging hij niet, tenzij in Spanje en in Duitsland, daar zou hij er alles voor gedaan hebben. Als wij in België, Holland of Frankrijk waren, bleef hij thuis en zat alleen te lezen in zijn boek, zonder dat iemand hem kon storen.

Ik weet nog in Polen, daar waren we met Kerstmis. Toen zei hij zo tegen ons: “Jongens, ik ga naar de kerstmis van de nacht!” Hij vroeg ons niet mee, maar dat hij dat zo zei, was al voldoende om ons allen te zien opstaan en onze jas aan te schieten om mee op te trekken, en nochtans daar was het in die streek niet zo pluis. Daar zat nu eens achter elk bos een bende kozakken en uit elk huis konden ze op ons schieten, maar we gingen toch en met hem gingen alle Vlamingen mee door de nacht in die vreemde streek.

Toen we in de kerk kwamen, ik weet het nog goed, het was een Loppemnaar die voor ging, dan sprong hij zo vlug buiten alsof hij op een stekker trad. Daar zat achteraan in de kerk een grote groep Russische soldaten, die ook naar de kerstmis gekomen waren.

“Allez, allez!” zei de stevenist en ging voor en wij erachter. We gingen zomaar, alsof die Russen er niet waren, op onze banken

zitten. Een ogenblik was het daar stil in de kerk.

Toen begon een gestommel, een dooreen lopen en opspringen van soldaten, een aangorden van wapens, een herrie die de hele kerk overhoop stelde. Toen ging de kapitein naar de kopman en zei: "Zie, in zo'n nacht, in plaats van hier allemaal aan 't vechten te gaan en hier beginnen bloed te vergieten in de kerk, stel ik voor maar met twee of drie te vechten. Gij twee man en ik alleen. De anderen blijven binnen zitten en bidden! Pol is naar ons gekomen en zei: "Kijk, mannen, blijf gij ook maar zitten tot ik zeg dat het tijd is!" Dan is hij naar buiten gegaan met die twee mannen en we hoorden de hele mis door het gestamp en het springen van de worstelende vechters. Dat staakte daar geen minuut, nu eens bonsde het dof tegen de muur, dan tegen de deur zodat de hele kerk huiverde en het galmde onder het houten dakje. Soms ging een kreet of een vloek, die nooit geheel uitkwam, om de heilige nacht en wij en de Russen zaten onderwijl te bidden, met het oud pastoortje dat evenzeer als de muren van zijn kerkje meehuiverde telkens er een lichaam tegenaan kwam bonzen! Toen de mis ten einde liep, zaten we reeds voorzichtig om te kijken hoe we hier buiten zouden geraken, en terwijl de pastoor zijn laatste evangelie zei, vloog de kerkdeur open en "gauw, mannen!" werd er geroepen. We stonden op! De Russen ook, maar te vlug om goed te zijn, want daar kwam iets aangevlogen van uit de open kerkdeur en midden hun groep plofte één der twee Russen neer en terwijl wij buiten stormden, volgde de tweede, stokkedood en bevroren! Ze waren reeds meer dan een uur stijf, heeft hij me later verteld. Hij had ze reeds van het eerste kwartier omver, zomaar met zijn vuisten, en had toen om de Russen te doen geloven dat alles nog volop in gang was, maar alleen staan stampen in de nacht en rondspringen en zich tegen de muur laten vallen, gegromd en gevloekt en tegen de deur gebonsd.

Met zo'n man aan het hoofd zijn we vóór het leger, uit Rusland gekomen, en zolang we samen bleven, heb ik geen enkele Vlaming uit die groep weten vallen of gevangen genomen worden! Vechten, plunderen, honger lijden, ja, maar weinig dorst, dat was een andere zaak. Daar kon geen duivel iets aan veranderen, want voor sneeuw eten moesten we ons hoeden, voor onze buik, daar zijn er zo heel wat omgekomen door dit sneeuw eten. Maar van ons is er geen gebleven.

Pol had immer één woord: "Die jongens moeten terug naar moeder. Die moeten thuis gebracht worden. Hier blijven is goed voor een Fransman, maar die zijn meer waard dan een Fransman!" En over een Fransman kon die spreken, want hij woonde al een heel wat langere tijd in Frankrijk, waar het van ons nog maar een goeie twintig jaar was.

Hij had er zo'n systeem op bedacht voor het bivakkeren, om zo min mogelijk man te doen waken en toch niet dood te vriezen! Zo liep er een man de halve nacht rond om de vuren te bewaken en de mannen elk uur anders te doen zitten en zich te doen keren naar de vlam. Hij liep van vuur naar vuur en van man naar man, ook naar de wachten opdat ze niet zouden inslapen en doodvriezen. 's Anderendaags mocht hij ledig lopen, zijn uitrusting en zijn wapens, alsook die van de wachten, waren door de anderen gedragen. Zelf liep Pol als een hondje rond het bivak, maar deed net zo goed als de anderen zijn beurt.

Zolang we samen bleven, hadden we geen last van de kozakken. Die bestookten ons wel even goed als de andere troepen, maar vonden ons op onze hoede, wij althans waren niet doodmoe, lusteloos en moedeloos, in ons vonden ze steeds frisse troepen, natuurlijk het waren immer kleine bendes, op verduivelde paardjes

die plotseling uit een bos opdoken, op ons toe schoten met hun draaiende sabels en hun keelkreten en door onze groep heen stoven. Maar na de eerste maal waren we er op voorbereid en Pol had zo een soort van lederen stukken gemaakt met paardenagels om voor de ruiters te strooien zodat de meeste paardjes kreupelden vooraleer ze bij ons waren en enige geweren bleven immer geladen. Van zodra ze opdoken, lagen we neer en begonnen te schieten. Ieder had zijn plaats en zijn werk. Een curieuze kerel! Die kende van de troep zoveel af als een generaal zelf.

Eens zijn de kozakken voor geweest en hebben hele benden uitgemoord. Omdat we vermoedden dat ze in een bos schuilden, wachtten we tot de avond en gingen dan om het bos heen en bekropen de mannen als wilden. De twee wachten werden neergestoken waar ze stonden en toen mikten we met de geweren naar het volk, wat wondergoed ging, zo tegen de vlammenkaarte in, daar ze om de vuren zaten. Eer ze iets wisten, lagen ze allen voorovergestuikt tussen de bomen. Dit bracht ons het voordeel dat we nu ook paardenvolk hadden in de groep, wat ons dubbel sterk maakte.

De enige maal dat de kozakken talrijk waren en we zeker gevangen zouden worden en weer in Rusland geraken, verscholen we ons in een bos. We hadden van alle slag van volk bij ons en in het bos, waar Franse kanonnen stonden en munitie die ze zo maar bij hele hopen hadden laten liggen en gaan lopen waren, namen we het toen tegen hen op. Met onze paarden en kanonnen en de rivier voor ons, konden we ze toen op de vlucht jagen omdat ze dachten dat ze voor een werkelijk groot leger stonden.

Intussen deed onze groep niets dan aangroeien. Alle Vlamingen die we in de steden of dorpen inhaalden, sloten zich bij ons aan, want

wij althans hadden nooit iets te kort! “De jongens moeten naar moeder”, zei de kapitein “en daarom moeten ze eten!” Wanneer we aan een stad kwamen, werd het paardenvolk voorgezonden. Ik was er bij. Er werd zomaar kwartier gemaakt en opgeëist alsof het een heus leger was. In al die stedekens van Polen hebben we zo het geld meegekregen waarop ze gebrandschat waren en we deden er proviand en benodigdheden op met plechtige bons door de kapitein geschreven.

In twee grote steden, toen waren we nog immer in Polen, kwamen ze ons tegemoet en boden ons een som geld en proviand, op voorwaarde dat we omheen het stadje trokken. Waar ze dit niet gaven, en zonder konden we toch niet verder, bleven we op de plaats kamperen en haalden de hoenders, de zwijnen en het graan en zorgden voor onszelf. Zelfs de luiken haakten we af om vuur te maken. “De jongens moeten naar huis!” zei de kapitein.

Maar de zondag moesten ze ook van de kapitein in groep naar de kerk en dan zag het verbaasde dorp dat die bende maraudeurs en rabauwen met hun vreemde taal godvruchtig zaten te bidden. Lang moesten we nooit zo blijven op de dorpsplaats, gauw kregen we de brandschattingen en mochten we verder.

Onze bende kreeg een werkelijk slechte naam en wanneer we door een te verlaten streek moesten zoals er daar veel zijn, werd het paardevolk op strooptocht gezonden naar al de bewoonde plaatsjes die ze ontdekken konden!

Dat we zo voor onszelf zorgden en niet rekenden op het leger dat toch totaal uiteen gelopen was - de grote mannen waren gevlucht - is de oorzaak dat ze ons nooit gevat hebben. Hadden we met het leger meegelopen, dan was de helft niet weer thuis gekomen of

zeker in Rusland gevangen.

Eens hebben we drie dagen moeten zwerven vooraleer we iets vonden. Intussen zat het leger in een woud met everzwijnen en wild, waarvoor een jagerskorps was ingericht, terwijl wij het ontbrekende voedsel gingen zoeken, eerst voor onszelf, want zo was de regel, de verkenners kregen geen voedsel mee om ze beter te doen zoeken. Na twee dagen hadden we nog niets, alles was leeggeplunderd en plat gebrand. We rammelden van de honger en hingen over onze paardjes als voddens, tot we tegen de avond van de tweede dag een oud hoeveke in puin vonden waar we in de kelder drie potten en in het achterhof wel vijftig honingkorven vonden. Een Kortrijkzaan, die later broeder is geworden en die van bijenkende, haalde alles uit en dan hebben we zo maar ongezuiverde zeem gegeten, van pure honger. Elke soldaat had er een hele hoop. We zaten midden het puin waar we vuur hadden aangemaakt met de resten van het dak en zogen aan de raten zodat onze tong wel een vinger dik stond van de steken van de bijen die we in de duisternis niet merken konden. 's Anderendaags vorderden we dan bijna geen mijl terwijl wel de hele groep om de haverklap van het paard moest om achter de struiken te kruipen! En toen, 's middags vonden we nog een dorpje dat aan de aandacht van de troepen ontsnapt was en nog geen soldaten gezien had. Daar kregen we alles wat we vroegen en konden vlug naar de rest van het legertje terugkeren.

('t Vervolgt)

GOUWDAG

BRUGGE, 18 april 1998

- 14.00 Welkom met koffie aangeboden door de Kredietbank in het "Ontmoetingscentrum Kredietbank", Steenstraat 40 Brugge.
- 14.30 Referaat "Bier en Wijn te Brugge in de Middeleeuwen" met dia's door A. Van De Walle, hoofdstadsarchivaris, Brugge.
- 15.30 Stadswandeling St.-Annakwartier (St.-Annakerk).
- 17.00 Bezoek aan brouwerij "De Gouden Boom" en "Brugs brouwerij- en mouterijmuseum", Verbrand Nieuwland 10 Brugge met degustatie streekbieren, bierreceptie aangeboden door de jubilerende vereniging en de brouwerij "De Gouden Boom".
- 19.30 Bezoek aan de St.-Donaascrypte (Burg).
- 20.00 Feestmaal in Burg Hotel.

Organisatie:

Het West-Vlaams Verbond van Kringen voor Heemkunde.

Met medewerking van: De Heemkring Maurits van Coppenolle
Kredietbank Brugge.

Deelname: 1200 F. (toegang, koffie, referaat, brouwerijbezoek, degustatie, museumbezoeken en feestmaal met wijn inbegrepen)

Namiddag alleen: 150 F

